

KÉT LENGYEL FŐVÁROS.

Irta: Villani Lajos.

A VISZTULA partjain terül el mindkét város. A nagy folyónak a végtelen lengyel mezőket átszelő ezüstös csikja köti őket össze. Várkastélyaikon a szabadság jelképe, a fehér sasos kétszínű zászló leng. Lengyelország szíve az egyik: Varsó, lelke a másik: Krakó.

Varsó fénykora összeesik Lengyelország hanyatlásával. Csak a XVII. század elején, kevéssel a nagy Báthory halála után, lett főváros és neki jutott szomorú osztályrészül, hogy 1795-ben bevonja a lengyel lobogót, melyre előzőleg már kétizben gyászfátyolt borított a történelem legnagyobb igazságtalansága. A letűnt idők emlékét még őrzi a Visztula mellett lévő vár és a kis Versailles-nek elkeresztelt királyi nyaraló. A vár, melyet Szentpétervár halálra ítélt és basáskodó kormányzóinak szabad zsákmányként oda dobott, ma már visszanyeri régi méltóságát és pusztává tett falai ismét magukra öltik szétszórt ékességeiket, melyeket a nemzet szeretete újra egybehord. A városon kívül hatalmas fáknak üde pázsitoktól megszakított, zöld koszorújában fehérlik egy kis tó partján a királyi nyaraló. Poniatowski Szaniszló Ágost, az utolsó lengyel király építette. Ő, aki ifjúkorában mohón magába szívta Bécs és Páris levegőjét, valóban Schönbrunn és főképp Versailles emlékével tért vissza hazájába, hol rajongó lelke eszményeinek testet adhatott. Vele hatolt Lengyelországba a rokokó, vele XV. Lajos korának szelleme, amely lággyá, túlfinomulttá tette az utolsó uralkodót. Pedig emberfeletti akaraterőre lett volna szüksége, hogy felrázza nemzetét abból a tespedtségből, melybe a szász uralkodó családból származó két elődje juttatta. A kis Versailles, — Lazienki — talán pillanatokra feledtetni tudta Szaniszló Ágosttal gondjait és bánatát.

A szolgaság közel másfél százada alatt kegyetlenül rátaposott a kozák csizma a lengyel Varsóra. Tudatosan pusztította az orosz a nagy mult emlékeit és elhatározta, hogy a volt fővárosnak külsőleg sem szabad különböznie a többi orosz kormányzóság székhelyeitől. Mint az élő testbe döfött lándzsa foglalta el a katólikus Varsó főterét egy nagyméretű orosz templom, — az idegen hatalom jelképe. Sajat tekintélye kőbe vésett parancsszava a zárt sorokban istentiszteletre idegyülekező katonai és hivatalnok seregnek, Gesslerkalap a lakosság részére. Az orosz templom helyét ma Poniatowski József lovasszobra foglalja el. Az ő vezérlete alatt a lengyel önkéntes csapatok küzdöttek Napoleon seregében, bizakodva abban, hogy a francia császár győzelme meghozza vértanu hazájuk megváltását. De hiába ontották vérüket a légiók hősei, hiába követték hűséggel a nagy hódítót szerencsétlen oroszországi hadjáratában; a siker elmaradt, a remények összeomlottak. A lengyel szabadság megteremtője a XX. század légionistája lett. Az, kinek dicsőségét a Poniatowski-szobor mögött lévő névtelen sír — az Ismeretlen katona emléke — hirdeti. Idegen zászlók alatt vonult csatába ő is. Vitézsége, vezetőinek férfiasága és éleslátása meghozták azonban ezúttal a felszabadulást.

A hálás nemzet felszabadítójáról, Pilsudszki Józsefről nevezte el a teret, mely a főváros szívében a gyűlölt orosz iga jelképe helyett most a felszabadulás szent ereklyéivel ékes. Hisz maga a Poniatowski-szobor, melyet a lengyel kegyelet és a nagy Thorvvaldsen művészkeze alkotott, hosszú ideig rabja volt

az orosz zsarnoknak. Elkészülte után elkobozták és a lengyelek leigázójának, Paskievics tábornoknak Homelban lévő kertjében állították fel, honnan azt az 1920-ban aratott győzelmet követő rigai békeszerződés váltotta vissza, megadva a lehetőségét annak, hogy méltó helyét elfoglalhassa.

Másfélszázados elnyomás után olyan Varsó, mint a megtaposott virág, melynek szirmai kiegyenesednek, mely újra magába szívja a nap éltető fényét és melegét. Az orosz uralom halállal fenyegető fojtogatása után a szabadság tiszta levegője járja át a várost, amely magához tér, szépül és felveszi egy nagy nemzet büszke fővárosának méltó köntösét.

AZ ŐSI FŐVÁROS: Krakó. Legenda övezi körül alapítását, mely belevész az első keresztény évszázad homályába. Nevét a lengyel mondavilág egyik hősről, Krakusról nyerte. A XII. században lesz főváros, 1306-ban Lokietek Wladislaw király uralomrajutásával koronázó város. Ettől kezdődőleg Nagy Kázmértól Báthory Istvánig itt székel a nagy lengyel királyok sora. Dicsőségben gazdagon van része az országnak és ennek fénye főleg Krakkónak, a fővárosnak jut. Ebben az időben a legszorosabbak a magyar-lengyel kapcsolatok is. Ebbe a korba esik Nagy Lajos, Hedvig királynő és Báthory István uralkodása. A következő két évszázadban Krakkó nem főváros többé. Varsóba költözik az uralkodó és vele mennek az ország nagyjai, ami által Krakkó vesztit jelentőségéből. Az elnyomatás szomorú éveiben, különösen a XIX. század végén azonban újra Krakkó a lengyel nemzet központja. Az osztrák uralom alá jutott lengyelek helyzete nem volt annyira siralmas, mint azoké, akik a másik két államnak jutott területeken éltek. Érvényesült ezenkívül az ősi város nagy történelmi multjának varázsa is, mely ébren tartotta, fejlesztette a mindjobban kibontakozó nemzeti öntudatot. Itt van az új Lengyelország bölcsője, innen indult győzelmes útjára Pilsudszi vezetése alatt a lengyel légionisták kis csapata. Itt fejlődött és terebélyesedett a modern lengyel irodalom, művészet és tudomány friss fája, mialatt orosz földről kénytelenek voltak messze nyugatra vándorolni a nagy lengyel tehetségek, hogy békében és zavartalanul teremthessenek újabb kultúrkinccseket nemzetüknek és az emberiségnek. Sienkiewicz, Matejko Krakkó büszkeségei. A Nobel-díjas költő új babérokot gyűjtött nemzetének és feléje irányította a már-már fásulttá váló külföld rokonszenvét. A festőnek, ki magányába visszavonultan teremtett, minden alkotása a harsona szavaként hatott népére. A nemzet történetének kimagasló eseményeit festette meg Matejko; felváltva, egyszer a nagy mult dicsőséges, másszor annak szomorú és szégyenletes mozzanatait örökítette meg vásznán. Dante purgatóriumában a megtisztuló lelkek, hol a bűn elrettentő, hol pedig az erény követendő példáin okulnak. Így vezette keresztül Matejko is nemzetét a bűn és az erény tisztítóüzén.

A szabadságra vágyó nemzet életerejének legbőségesebb forrása azonban a krakói egyetem volt. A lengyel kultúrának ez az ősi otthona, melyet még Nagy Kázmér alapított és Hedvig királynő tett nagygyá, lengyel maradt a legszomorúbb időkben is és szakadatlanul hirdette a lengyel ígét. Ősi hajléka, egyben Krakkónak egyik legszebb műemléke: az olasz építési modorban készült udvarát Kopernikus, a nagy csillagász, szobra ékesíti. Emléktábla hirdeti itt, hogy a XV. és XVI. századokban az egyetemnek 4000 magyar hallgatója volt. Valóban, miután a pécsi, óbudai egyetemek megszűntek és később a Mátyás király által alapított pozsonyi egyetem is bezárta kapuit, a magyar ifjúság előzönlötte Krakót. Itt tanultak többek között Temesvári

Pelbárt, valamint Erdösi Szylveszter János és valószínűleg a magyar tudománynak és irodalomnak még több jeles művelője is. A magyar ifjúságnak külön otthona — Bursája — is volt Krakóban, amely 1541-ben oszlott fel, miután az egyetem, melynek hallgatóit a reformáció megtizedelte, vesztett jelentőségéből. Meghatottsággal szemléljük azonban még ma is a krakói Alma Mater könyvtárában az ott nyomtatásban megjelent gyönyörű magyar könyveket, melyeknek száma mintegy hatvanra tehető. Egybekapcsolódik a tudomány terén is a magyar és lengyel közös sors, melynek annyi megnyilatkozását, oly sok emlékét találjuk lépten-nyomon.

Krakóban az idegen uralomnak külső nyomai nem maradtak. Mintha az elvarázsolt királyleány módjára átaludta volna az ősváros a szomorú időket, hogy ott folytathassa életét, ahol azt 125 évvel előbb abbahagyta. A történelem holt betűje hangosabban szól itt a mai élet szavánál, noha a régi királyok székhelye is lüktető, fejlődő központja az új lengyel életnek. Képzeletünkben mégis középkori falai zárják körül ma is a várost és 56 templomát, melyeknek karsú tornyai úgy törnek az ég felé, mint megannyi fohász a lengyel jövőért.

Földrajzi fekvése Krakót is, akárcsak egész Lengyelországot, valamint Magyarországot, nyugat és kelet közé helyezte. Ennek ellenére, mintha itt találkoznának nyugat legnemesebb művészi törekvései, mintha két nagy folyó ömlenék itt össze, melyek egyike Franciaországban ered és Németországon keresztül idáig hozza a gótikát, — a másik Olaszország ajándékát, a renaissance művészetét szállítja a napsütéses délről észak hideg tájaira.

A gótika és a renaissance közös alkotása a Wawel. A Zsigmond-kápolna, Báthory síremléke, olasz művészek, Bartholomeo Berecci és Santi Gucci, olyan műremekei, amelyekhez hasonlót az Alpektől északra alig találunk. A Wawel székesegyháza egyben a lengyel királyok temetkezési helye is és amióta itt alussza örök álmát Pilsudszki marsall, zarándokló helye az egész lengyel népnek.

IDÉZZÜK FEL néhány közös emlékünket lengyel királyokkal :

Szemérmes Boleszláv lengyel fejedelem neje IV. Béla királyunk leánya, Kunigunda volt. A monda szerint mielőtt új hazájába útnak indult, imádkozva bedobta gyűrűjét a máramarosi sóbányába. Egy pásztorfiú találta azt meg. Ásni kezdtek ezen a helyen és reábukkantak a wielickai gazdag sóbányára. A monda költői megörökítése annak a ténynek, hogy Kunigunda Magyarországról magával hozott munkásokkal újra feltárta a tatároktól feldúlt bányát.

Közös királyunk, Nagy Lajos leánya, Hedvig érzelmei ellenére férjhez ment Jagelo litván fejedelemhez, mert az a házasság fejében megígérte, hogy pogány népével együtt áttér a keresztény hitre. Ez a házasság készítette elő Lengyelország és Litvánia egyesülését.

A magyar Báthory István Lengyelország egyik legdicőségesebb uralkodója volt, aki győzelmes hadjáratokban visszaszorította Rettenetes Iván orosz csapatait és ugyanakkor a vilnai egyetem alapításával nemzetének műveltségét is fejlesztette.

A közös mult, a századok óta szakadatlanul fennálló rokonérzés és a nagy történelmi személyiség iránt megnyilvánuló hódolat, táplálják a szeretetnek és tiszteletnek azokat az érzéseit, melyekkel a magyar nemzet a Wawel új halottját, a nagy lengyel marsallt, halála után is körülveszi.

Itt, a királýsírok között Sobieski, Kosciuszko és Poniatowski koporsóitól körülvéve nyugszik ő, az új Lengyelország megalkotója. Összekulcsolt keze felett kicsinyített másában a vilnai Madonnakép, melynek eredetije öröködik a nagy halott szíve felett, míg azt utolsó kívánságához híven, édesanya mellé temethetik.

A Wawel sötét sírboltja azonban csak a nagy honalapító földi maradványait zárhatta magába. Emlékét méltóan őrzi az a halom, amelyet Krakótól nem messze a sowineiczi erdők közepette az egész nemzet közös munkája összehord. Egy-egy talicskányi föld felhordásával hozzájárul ehhez minden lengyel, aki csak Krakóba utazhat. A felszabadult haza minden tájának földje alkotja ezt a halmot, amelyben ott van a mi országunk valamennyi vármegyéinek földje is. Külön magyar bizottság vitte magával ezt az ajándékot Krakóba, hogy így is kifejezést nyerjen a magyar nemzet testvéri érzése.

Ma még munkáskezek dolgoznak Sowinieczben. Nem sok hiányzik azonban már ahhoz, hogy készen álljon a halom, melyet ősi lengyel szokás szerint nemzete emel az új hon alapítójának, Pilsudszki Józsefnek, kinek halhatatlan lelke innen szárnyal, hogy seregszemlét tartson az övéi felett, a Kárpátoktól észak tengeréig és a nyugati végektől a vörösre mázolt határsorompóig.

ÁLDOTT, KI JÓ AZ ÚR NEVÉBEN.

*Áldott, ki jó az Úr nevében
hűs olajággal jobb kezében.*

*Szeretni vagytok és nem ölni,
összefogódzni, nem gyűlölni!*

*Áldott a láb, mely sáron, véren
keresztülgázol hófehéren.*

*Felfelé küszni, nem megállni,
nem lenni a sárban sárrá válni!*

*És fenn megáll az Élet ormán
hitet zengő próféta-formán.*

*Bitang, ki jóságot bitangol
s palotát épít könnyből, jajból!*

*Ő lesz a hős, az igaz ember
csordultig életszerelémmel.*

*Elég a gyász, a vér, a harcok,
keressétek az Isten-arcot!*

*Ő lesz a fáklya, jóreménység,
bibor tavasz, balzsam és szépség.*

*Az Ég ragyogjon minden szemben
muló szépségnél százszor szebben!*

*Ő lesz a száj, mely messze zengi:
Testvér az ember valamennyi!*

*... Áldott, ki jó az Úr nevében
hűs olajággal jobb kezében.*

*Áldott a száj, mely messze zengi:
Testvér az ember valamennyi!*

Vitnyédi Németh István.